

A verem

Regényrészlet

Mari, ha olykor délelőttöknként itthon marad, hogy hálófülkénkben, a díványon kucorogva írja meg cikkét — engem egy kicsit zavar.

— A múzsa nem tudja majd, melyik szobába menjen — mosolygok, amikor magavarrta hálóingében, melynek vállán angyalszárnyyszerű fodrok lengedeznek, éjszakai odunkba elbújik.

Nemsokára fürgén kopog az írógépe.

A baloldali kisszobában Jani matekezik.

Szinte látni vélem, hogyan emeli emitt az Ész, amott a Szív magasba őket. Csak felém mered üresen a fehér papírlap.

S most úgy érzem, végképp kiégtem, bennem ez a másíthatatlan üresség.

„Másíthatatlan“... Miért? Hátha csak annyi, hogy immár magamban sem bízom.

Óh, a bizalom! Hányszor vetették szememre annak idején munkatársaim, hogy senkiben sem bízom, csak önmagamban... S most is, ha gyermekeinket az elzüllesztől féltém, Mari nem mind azt hánytorgatja-e: „tanulj meg bízni, tatika; adtunk nekik valamelyes erkölcsi tartást, most már bizzuk őket magukra.“

Talán még betömhető léket kapott a hajóm. Talán lelkemnek csak egyik tartálya telt meg a semmi vizével. Talán a sivatag homokja alatt forrás törekszik fel. De hol, merre keressem? A múlt vagy a jövő szabadítja-e útját?!

... A jövő, nohiszen!

Az a kifulladás a gyorsabb lépteknél mind gyakrabban jelentkezik. Nyilván a cukor megtámadta a koszorúér-rendszert. A tompa szűrés baloldalt, a szív fölött és ez a fulladás a közlő infarktus előjele. A gyomrom is rossz. Ha almát eszem — az egyedüli gyümölcs, amiből többet fogyaszthatok —, puffedség-érzés lép fel, és sokat böffentek. A lép és a patkóbél tájékán... No de elég ebből...

Milyen egyszerű lenne belesüppedni ebbe a betegséghangulatba, titkon még siettetni is az objektív folyamatot. Ha, mondjuk, egy héten át, naponta megennék két cukrászsüteményt. Vagy újból rászoknék a dohányzásra. (Pipáim erre várnak: egy hosszúszerű, rózsafából készült, gyönyörű faragásokkal ékes pipa, melyet szobám falára kiaggattam, és voltaképpen családi ereklye; — Sanyi érettségi bankettjére magával vitte, sorra szívtak belőle a barátai, ami nem volna baj, de elhagyta szép, súlyos rézkupakját; egy kurta angolpipa, mely eltörött volt, és apatársam a gyárban fémgyűrűt esztergált rá, végül egy harmadik, kicsi, görbeszerű, S alakú, melyet születésnapomra Adéltól kaptam ajándékba.)

De nem teszem egyiket sem. S a tény, hogy édeset sohasem eszem, és a dohányzástól is tartóztatni tudom magam, egyfajta erkölcsi elégtételül szolgál. Hisz voltaképp nem a testem, hanem a lelkem beteg. Azt fojtogatja a beszüremkedő közöny és idegenség. Vagy mindig is ott voltak minden buzgalmam mélyén, és most, hogy az idő lemosta róluk a felszín, pusztán merednek ki a homokból, mint a holdközetek?...

Kornyadozásom láttán és sötét gondolataimat sejtve, Mari próbál lelket önteni belém.

— Kihúzzuk magunkat — ütögeti görbedő hátam, mikor kora reggel bevásárolni indulunk. — Tessék mélyet szuszogni, így hosszan — mutatja —, magunkba

szívjuk a jó friss reggeli levegőt... nem engedjük el fülünket-farkunkat... — S ha csak egy fáradt legyintés a válasz, felém fordul Nagy Péter-termetével, és fénylő tekintettel biztatón mondja: — Kapaszkodj belém, ne félj, én nem hagylak elesni... — Ha pedig a lakásban ér e pillanat, ledobja papucsát, sarkával a parketten támaszkodva félig lábfejemre lép, szorosan átkarol, és könnyű tánclépteket mímelve körbe vonszoljuk magunkat a szobán.

Megtöltöm mégis a pipámat. (Lám, ilyen ingatag az egyensúlyom.) Azt a kicsi S alakút, amit Adéltól kaptam.

...Születésnapjaim alkalmával hallgatólagosan fegyverszünetet kötünk. Ha előtte hetekig nem is szóltunk egymáshoz, azon a napon minden átmenet nélkül kisüt a nap, megcsókoljuk egymást, és a család tagjai hátratett kézben tartva ajándékaikat, elvonulnak előttem, és felköszöntenek. Mari még a gyermekversikét is elmondja: „Kicsi vagyok, székre állok, boldog születésnapot kívánok.“ Ilyenkor telt, zengő hangon veszélytelen dolgokról diskurálunk: a kapott holmit dicsérvük, vagy Adél az egyetemi program túlszűfoaltságáról panaszkodik, s én még rá is licitállok — hogy másnap, ugyanolyan átmenet nélkül, elnyeljen újra bennünket a néma viszály.

Rágyújtok, mint hajdan, ifjú koromban, amikor csak afféle dísz volt ez, bóbíta a születő mű sipkáján, most pedig azt várom, hogy belőle, a dohány kék füstjéből, mint ama prousti tea-aromából, bontakozzék ki a mű.

De nem bontakozik.

Mint a vásári motorkerékpáros, körbe-körbe karikázom, fel-alá száguldok egy falon, de túl nem jutok rajta.

Mégis — a megnyugvás percei ezek.

Eregetem a füstöt, ha nem is jön ki semmi se belőle.

Nézem magát a pipát is. Melegség jár át, hogy Adéltól való. És megfigyelem, ha vízszintesen tartom két ujjam közt, olyan, mint mértanban a hasonlatosság jele.

Újabb jeleket vélek mindenütt felfedezni.

Adél homlokán az anyajegy, a szüzi fehér mezőben az a halovány barna folt, mely vérségi azonosságunk bélyege — szimbólum, jeladás nekem arról, hogy ő, a lányom, az általa okozott szenvedés termékenyíti meg végül is a lelkem, és kiolvasztja kohójában a tiszta ércet.

Ez a hasonlatosság-forma is jel.

Mi mihez hasonlít?

Thalész teorémájában a kicsi háromszög a nagyra. $A'B'C' \sim ABC$.

És az életemben?...

...A tengeren nyaraltunk. Csak én, Janival és Adéllal. (Sanyi a návodari-i táborban üdült, ahol percre megszbabták a napozási időt, sípszóra fordultak egyik oldalukról a másikra; azt hiszem, itt utálta meg egy életre a „hülye“ fegyelmet. Mari levelező tanfolyamon főiskolai tanulmányait végezte, vizsgára készült, s így nem jöhetett velünk.) Konstancán laktunk, Mamaián fürödtünk. A tenger e parton szelfid lejtéssel mélyül, s ez nekünk nagyon megfelelt, főleg a kicsinyek miatt, akikért, egyedül, félve vállaltam a felelősséget. Ez is volt köztünk, nyaralásunk idején, az egyetlen ütközési pont: meddig szabad a vízben maradniuk, és milyen messzi úszhatnak a vonzó, végtelenül tárulkozó horizont felé.

Magam félek a víztől, és legfennebb percekig ha fenn tudom tartani magam benne, azt is csak a tenger sós vizében. Minden tudományom abban állt, hogy karjaimat széttárva hanyatt feküdtem a víz tükrén. Így ringatózva hosszan nézhettem a rámboruló tündöklő eget, de ehhez a tarkómat is be kellett merítenem, fülembé befolyt a hideg víz, és hamarosan többször is tüsszentettem; másrészt

szememet szüntelenül a gyermekeken kellett tartanom, ezért inkább a partról követtem őket.

Jani, amikor egy magasabb partszegélyről a tengert először megpillantotta, leguggolt, sírva megfeszítette vézna izmait, és Adéllal ketten alig bírtuk tovább vonszolni: azt hitte, a világ peremére érkezett. De aztán megbarátkozott a habokkal. Szánalmasan sovány testcskéjét, horpadt, angolkóros mellkasát bátran odatartotta a hullámoknak, ugrándozva paskolta a vizet, és csapkodva, prüszkölve, mint egy kiskutya, úszott is pár métert.

Adél ezzel szemben simán, elegánsan szelte a vizet. Kis nadrág fedte csupán testét, bár keble szelíden domborodott már. Elmerülve, majd felsőtestével kiemelkedve a vízből ütemesen úszott a bóják felé.

Délutánonként vidáman kószáltunk a kikötővárosban. A mólóról megcsodáltuk a hihetetlenül hosszú fehér, szürke és sárga, ismeretlen zászlókat lobogató nagy óceánjárókat és a távolban bebocsátásra váró hajókat. Cukrászdába sűrűn jártunk, és ki-ki mindenkől szabadon választhatott (akkor még én sem voltam cukorbeteg); az összes mozizási lehetőségeket is kimerítettük. (Egy svéd film szerelmi jeleneténél egyszer csak Jani hangosan megszólalt: „Apu, miért vetközteti a bácsi a nénit?” Ijedten néztem körül a sötétben, de szerencsére közelünkben senki sem értett magyarul; oldalvást félretekintettem Adéla: összevont szemöldökkel, kissé előredőlvé komolyan nézte a filmet: úgy lehet, el sem ért hozzá Jani kérdése.)

Egy reggel ideges hangulatban fogadott a tenger. Hullámai gyorsabban kergették egymást, és dühödtt robajjal, habzón pezsege törtek meg a part közelében.

Janit be sem engedtem a vízbe, Adélt is óvtam, ne ússzon a bójákig, hanem csak a közelben, a part mentén portyázzon. Nem hallgatott meg. Úgy tetszett, a tenger nyugtalansága rá is átragadt. Feszesebb tempóban, erősebb karcsapásokkal úszott, s küszködött a hullámokkal.

Kiáltottam, hogy forduljon vissza — nem hallotta. Integtettem neki, nem látta — nem is láthatta. Végül is begázoltam a tengerbe, és messzi, ahol a lábam alig ért már a vízfenékgig, megragadtam a haját.

— Nem ismerz mértéket — dorgáltam már a homokon.

— De igenis ismerek — felelte durcásan. S többet egész nap nem nézett rám.

A rossz idő hamarosan szobánkba kergetett. Én olvastam, Adél, Janit anyánsan babusgatva, játszott.

Este a sós víztől s homoktól gubancos haját bontogatta a tükör előtt. A kékesfekete fürtök akkor még szabadon hagyták homlokát (ahol a leburnult mezőnyben az anyajegy szinte eltűnt) — és súlyosan omlottak keskeny vállára.

— Hadd fésüljem én a hajadat — szóltam békülékenyen.

Tagadóan rázta a fejét.

— Akkor puszild meg tátát.

— Nem — felelte keményen.

Bosszantott hajlíthatatlansága. Erőszakkal akartam megcsókolni, s ahogy fejét tiltakozóan ide-oda kapta, ajkammal éppen ajkát értem.

— Nahát! — pattant fel helyéről, s komoran, szikrázó tekintettel meredt rám.

Ez a tekintet és ez a „nahát” oly mély felháborodást tükrözött, s oly felnőttnek tűnt, hogy pillanatra magam is megrémültem tettemtől.

Gyermekemmel szembeni erőszakoskodásom ~

egy szerkesztőségi esetemhez.

Ötvenhárom-ötvennégyben lehetett; a Századnál akkor már nagyon kiéleződött a helyzetem. Egyedül álltam, szemben csaknem valamennyi munkatársammal. Szerkesztőségi merevségemről rémhírek, az írókkal folytatott csatáimról, felsüléseimről anekdoták keringtek a városban. Már-már egyfajta új sportág lett — különösen a

fiatal írók körében — engem bosszantani, szembeszállni elképzeléseimmel, nemet mondani dogmatikus igényeimnek.

Ebben a légkörben kaptam kézhez X regényrészletét.

A tehetséges fiatal író közzétette már készülő s később nagy sikert aratott parasztregényének több fejezetét. Ez volt az idilli szemlélettel szembe forduló első konfliktusos mű.

A kéziratnak nagyon örvendtem, mert X-et korábbi novellái alapján is igen nagyra becsültem, s azért is, mert megbuktatásom céljából már-már írói bojkott volt kialakulóban a *Század* ellen.

Maga a részlet is tetszett: szerelmi évődés izes, vérbő leírása volt. Mint szerkesztő kissé túl erotikusnak éreztem, ám ezt magamnak sem mertem bevallani, nemhogy a szerkesztői megbeszélésen szóvá tegyem.

De kifogásoltam a jelenet apolitikus voltát.

A fiatalabb belső munkatársakat, X barátait, próbáltam rávenni, hogy csikarjanak ki a szerzőből bár egy mondatnyi állásfoglalást. Elzárkóztak kérésem teljesítésétől.

— A részlet így jó, ahogy van, mielőbb közölni kell — dörögte Sz. Á., a nagy tiszteletnek örvendő illegalista harcos-író.

Beleegyeztem a közlésbe, de felhatalmazást kértem, hogy magam beszélhessek a szerzővel, a kívánt kiegészítés érdekében.

X több más fiatal íróval együtt a kiadónál dolgozott. Vezetőjük, Y, régi vitapartnerem és ellenfelem, aki leváltásom után át is vette a *Század* szerkesztését. Volt náluk egy novellagyűjteményem, melynek kiadását Cseres Hugó szóbeli véleményezése alapján elutasították. Cseres elismerte novelláim művészi értékét — sőt el is túlozta azt —, ám úgy vélte, dekadens hangulatot tolmácsolnak. Látható élvezettel ugyanazokat az érveket sorakoztatta fel írásaim ellen, melyeket én szerkesztői gyakorlatomban másokkal szemben érvényesíteni igyekeztem. A kiadói táborból ért a legtöbb és legnehezebb támadás. Egyik háborús tárgyú novellámban egy görög fogoly a hitleristák börtönében ilyesféleképp siránkozik: „Oszterozum, aj táti-mámi...” E szöveget a kiadó lektorai, Y vezényletével szinte naponta kórusban elénekelték, harsány nevetések kíséretében.

Mindazonáltal X-et, tehetségén túl, komolysága, mértéktartása miatt is becsültem, s úgy éreztem, velem szemben elfogulatlan.

Szorongó szívvel tárcsáztam hát, s hívtam a telefonhoz.

Azzal kezdtem, hogy köszönjük kéziratát, s azt mielőbb közölni szeretnénk. De volna egy szerkesztői óhajom, amit kérem, fogadjon megértéssel.

— Lehetséges volna-e e nagyon szép szerelmi jelenetet, ezt az örök témát, valamiképpen a mához kötni?

— Nem — hangzott a válasz.

— Ne értsél félre, nem valamiféle mesterkéltszöveg beiktatására gondolok, hanem regényed szövetéből...

— Nem.

— Esetleg egy másik részletet ehelyett. (Ezt félve mondtam ki, mert attól tartottam, hogy egy konfliktusos fejezetet kínál fel cserében.)

— Nem.

— Egy más részletet e mellé...

— Nem.

Tudtam, munkatársaim a másik szobában, a közös telefonon hallgatják a beszélgetést. S hogy odaát, a drót másik végén, X-et is körülállják barátai, és kaján tekintettel kintartásra biztatják.

Újra- és újrakezdtam az érvelést. Minden ékesszólásom és rábeszélő készségem latba vettem. Nem vesztettem el türelmem, és erősködésemben is igyekeztem haj-

lékonynak bizonyulni. Hiába. X nem érvelt, konokul csak ezt a *nem*-et katapultálta felém.

Végül is csüggedten letettem a kagylót. Nemcsak újabb kudarc volt ez, a többi mellé: több volt ennél.

Korábban abban a hitben éltem, hogy íróársaim, ha bírálják is módszeremet, ha szembe is fordulnak velem, tudják, hogy senkinek rosszat nem akarok, csak a veszélyektől óvom őket. Miként a bibliai József, én is azt hittem, testvéreim szeretnek, és végül is főt hajtanak igazam előtt.

Most láttam, hogy verembe vetettek.

Cseney László: Reggeli napsütésben